

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2013/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **SCHRIJVEN ALS GEVECHT TEGEN HET
GEHEUGEN. NON-FICTIE VAN KRISTIEN
HEMMERECHTS**

Als iemand erin geslaagd is de beleving te verwoorden van vrouwen die geboren zijn in de jaren vijftig van de vorige eeuw, dan is het Kristien Hemmerechts wel. Deze schrijfster van een omvangrijk oeuvre heeft de moed haar persoonlijke leven en dat van haar intimi een plaats in haar boeken te geven. Een keus die er, naast een groot inlevingsvermogen, ongetwijfeld toe bijdraagt dat de lezer het gevoel heeft dicht bij haar te staan. *Kronkelpaden van het geheugen* is een non-fictieboek waarin thema's uit haar eerdere werk terugkomen: gebrekkige communicatie en het combineren van heden en verleden. Hoe mensen overleven gegeven hun persoonlijkheid, omgeving en verleden, lijkt de vraag te zijn waar haar schrijven uit voortvloeit. In haar zoektocht naar een antwoord vertrekt ze dikwijls vanuit een concrete gebeurtenis, in dit geval het overlijden van een jonge vrouw. Structuur en stijl van het boek lijken op een natuurlijke manier door de gedachten van de auteur bepaald te worden. Dankzij een vaardig hanteren van literaire procedés is het haar gelukt de complexe menselijke manier van denken, ervaren, zoeken en herinneren in een extreem gelaagde en toch leesbare tekst te gieten, waarin haar eigen persoon de verbindende factor is. Hemmerechts weet de verschillende stemmen in haar hoofd en haar ongemak met het leven herkenbaar te vatten in kleurrijke schrijftaal.

In de eerste plaats gaat dit boek over hoe Mischa, een recentelijk overleden moeder van twee jonge kinderen, wordt herinnerd. "Over hoe in de hoofden

van de mensen die haar hebben gekend verschillende herinneringen opgeslagen liggen, en soms dezelfde. En ook over herinneringen van mezelf zal het gaan. Over de kronkelpaden waarlangs het geheugen me voert.” Deze gewaagde “methode” laat alles open en staat garant voor een spannende queeste.

Mischa was de dochter van een goede vriend en buurman van Herman de Coninck, de in 1997 overleden echtgenoot van Hemmerechts. Toen de schrijfster introk bij De Coninck werd ze ook buurvrouw van Mischa en haar ouders en zussen. De stap van het leven van Mischa naar mijmeringen over De Coninck en zijn gedichten is dus niet onwaarschijnlijk. Als vanzelf komen gedachten op aan Hemmerechts’ eigen leven, aan de twee jonge kinderen die zij verloor en aan haar zus die psychotisch is geworden. Het gaat niet om directe vergelijkingen, maar eerder om gedachtesprongen die het problematische van ons subjectieve geheugen en onze omgang met de doden illustreren. Toch doemt er een mooie secundaire verhaallijn uit op. Een derde verhaallijn gaat over Hemmerechts’ moeder en hoe zij zich de Tweede Wereldoorlog herinnerde. Haar verhalen vergelijkt Hemmerechts met fragmenten uit *Het verdriet van België* van Hugo Claus die over dezelfde periode in dezelfde regio gaan. Hier behandelt ze de moeizame verhouding tussen werkelijkheid en herinnering. Hemmerechts komt tot de conclusie dat de literaire beschrijvingen van Claus historisch betrouwbaarder zijn dan de herinneringen van haar moeder. Dit bevestigt haar idee dat literatuur helpt om greep op het leven te krijgen. Er is veel talent nodig om een hoogstaand literair non-fictieboek te schrijven, dat ook nog eens voor een groot deel over de literatuur zélf gaat. Hemmerechts heeft dat talent. Een poging om er door middel van de poëzie van De Coninck achter te komen wie haar man werkelijk geweest was, leverde eerder al een zeer geslaagd boek op: *Taal zonder mij*, 1998. Om dichter bij de identiteit van Mischa te komen, is een andere aanpak noodzakelijk.

Mischa heeft geen literatuur achtergelaten, wel een dagboek, mails, foto’s en herinneringen. Haar man is geen prater, de familie lijkt verstikt in subjectiviteit, vriendinnen hebben soms een helderder blik. De feiten van het leven van Mischa zijn bekend: een gelukkige jeugd, een gelukkig huwelijk, een

Kristien Hemmerechts, Foto Marco Mertens.

depressie, vele miskramen, toch twee kinderen en een fatale leukemie. Maar wat voelde ze en waarom? Als een echte detective gaat Hemmerechts aan de slag met de herinneringen van man, ouders, zusjes, vriendinnen en verplegenden. “Ik spring op de kar van Ine’s geheugen [...]” Ook zoekt ze sporen op internetfora en in dagboeken en correspondentie. De chronologie krijgt ze min of meer boven water, maar over de psychische kwetsbaarheid van Mischa verneemt ze nauwelijks iets. Van babbelkous tot gesloten oester, maar waarom? “Babbelen als bliksemafleider. Was dat het?” “Het lijkt haast alsof ze tussen twee stoelen viel: de intellectuele en de creatieve.” Al analyserend brengt Hemmerechts haar vrees onder woorden psychologie van de koude grond te bedrijven of “vunzige toogklap” uit te slaan. Welkome zelfrelativeringen die ook weer evenzovele vrijkaarten zijn om door te gaan.

Eén van de lagen van het boek bestaat uit theoretische beschouwingen. Ze gaat zelfs een dialoog aan en komt tot een wetenschappelijk

aandoende formule betreffende de werking van het geheugen: gebeurtenis + emotionele waarde (EW) = herinnering. Zo heeft de schrijfster een beeld van een grijze muur in Dublin, maar is ze vergeten welke EW erbij hoorde. Ze concludeert dat of en hoe een persoon momenten, belevenissen en uitspraken opslaat in het geheugen, afhankelijk is van de bijbehorende emotie en niet van een rationele analyse van prioriteiten. Herinneringen zeggen dus altijd meer over de nabestaanden zelf dan over de overledenen. “[...] Het is dus het subjectieve leven dat niet sterft. Het verleden zoals het ervaren werd. En vervolgens herinnerd. De herinnerde ervaring.” Pas als iemand overleden is, denkt de schrijfster, gaan mensen op zoek naar de essentie van zijn of haar bestaan, maar dan is het eigenlijk te laat. Daarbij heeft “het geheugen een voorkeur voor het concrete”, niet voor processen. En is er ook nog zoiets als een taboe op kwaad spreken over de doden. Zo kan het dat uit de interviews hele verschillende Mischa’s opdoemen. We zijn aan de subjectieve en fragmentarische herinneringen van onze naasten overgeleverd. “Het lichtjes beangstigende besef dat anderen woorden en beelden van ons bewaren die we zelf zijn vergeten.[...] Beangstigend maar ook geruststellend. We hebben dus bestaan.”

Een ander niveau van het boek is Hemmerechts’ expliciete bewustzijn van haar eigen schrijftaal: “Dat is een gallicisme, Kristien. Dat weet ge nu al van toen ge een kind waart, en toch vloeit dat onverhoeds uit uw pen.” Af en toe schuift ze de Nederlandse lezer de lepel wel heel ver in de mond: “Herman is het gras aan het afrijden (zeg niet: het gras afrijden, maar zeg: het gazon maaien, zelfs al rijdt in Vlaanderen iedereen het gras af).” Ook het schrijfproces zelf en de rol die de computer daarbij speelt, zijn onderwerp van bespiegeling. Ondanks het uitwaaiende karakter staat de tekst als een blok omdat het hoofddoel – een studie over het geheugen – nooit uit het oog verloren wordt. De lezer krijgt niet echt de kans om op te gaan in het verhaal over Mischa terwijl de dramatische “case” zich daar toch bijzonder toe leent. De schrijfster houdt ons bij de les en vermijdt gemakzuchtig sentiment. Deze literaire speurtocht is daarmee een interessante aanvulling op het grotendeels ook zeer toegankelijke werk van geheugenspecialist Douwe Draaisma.

Op elke bladzijde van *Kronkelpaden van het*

geheugen schemert de dood. Toch is het geen sinistere tekst. Er is plaats voor ironie en glimlach. Het voortbestaan van de overledenen in beelden, gedachten, gesprekken, verhalen, op internet en op foto’s staat centraal en daarmee het leren leven met de dood. En, waarachtig, daar helpt Hemmerechts ons bij.

DORIEN KOUIJZER

KRISTIE HEMMERECHTS, *Kronkelpaden van het geheugen*, De Geus, Breda, 2012, 315 p.